

NEDİM

fi ahlâki'l-mülûk adlı eserinde (s. 23, 24, 25-26), eski İran saray teşkilâtının etkisiyle Emevî ve Abbâsîler'de de görülen nedimlerin görev ve hizmetleri konusundaki ilk esasları Sâsânî hükümdarlarından Erdeşir b. Bâbek'in koyduğunu söyler. Eski Ahid'de sözü edilen İran sarayındaki içkili eğlenceler ve memurların uymak zorunda olduğu kurallar da (Ester, 1/5-7) münâdeme ile ilgili olmalıdır. Câhiz'e göre nedimler büyük mûsiki üstatları, bilgi ve şeref ehli sohbet arkadaşları, ayrıca komiklik yapanlar, oyuncu, çalgıcı ve okuyucular olmak üzere üç tabakaya ayrılır. Bazı hükümdarların nedimleriyle aralarında perde bulunurdu. Hükümdarın isteğine göre hünerini gösteren nedimler, "sâhibü's-sitâre"nin işaretleriyle bunu belli bir düzen içinde ve en uygun zamanda yapardı. İbrâhim el-Mevsilî, İbn Câmî ve Zelzel gibi mûsiki üstatları nedimlerin birinci tabakasında yer alırken Amr el-Gazzâl ve İshak Bersûmâ ikinci tabakadan sayılırdı. Her tabakadaki müzisyenlerin repertuvarları farklı olurdu. İshak Bersûmâ, kendisinden İbn Câmî'e ait bir şarkı istenince onu ancak birinci tabakaya yükseltildiği takdirde icra edebileceğini söylemiş ve isteği yerine getirilmiştir (a.g.e., s. 41). II. Yazîd'in nedimler arasındaki derecelendirmeyi kaldırmasına rağmen Abbâsî sarayında buna uyulmuştur. Nedimlik sadece şiir ve mûsiki ile alâkalı değildi. Bunlar arasında değişik dallarda ilim ve kültür sahibi olanlar da bulunurdu. Behlûl-i Dâna ve Belâzürî'nin de nedimlik yaptığı nakledilir.

Nedimlik Selçuklular'da ve diğer İslâm devletlerinde devam etmiştir. Nizâmülmülk, Râvendî ve bir rivayete göre kendisi de Gazneli Sultanı Mevdûd b. Mes'ûd'un nedimi olan Keykâvus b. İskender nedimlerde aranan özellikler ve onların görevleri hakkında bilgi vermektedir. Nedimler görgülü, faziletli, sır tutan, iyi ahlaklı, güzel giyinen, güler yüzlü, kültürlü ve bilhassa güzel yazı yazan, şiir, tıp, astroloji, içecekler, oyunlar, eğlence meclisleri, av, çevgân, güreş gibi konularda bilgi sahibi, yerine göre ciddi, yerine göre nüktedan ve şakacı, ayrıca bir tehlike anında kendilerini hükümdara siper etmekten çekinmeyecek kadar cesur olmalıdır. Sultanla en ciddi konuları konuşabilen nedimler yeri geldiğinde hikmetli sözlerle onları düşündürür, bazan da şarkılarla, şiirlerle coştururlardı. Sultanla satranç oynar, üzüntülerini gidermeye çalışırlardı. Bazı hükümdarlar nedimlerine büyük iltifatlarla bulunmuş, onlara değerli hediyeler vermişlerdir.

Nedimler göreve başlamadan önce özel eğitim alırlardı. Bu eğitim sırasında kendilerine huzurda nasıl davranacakları öğretilir, özellikle sultana bir uyarıda bulunmak gerekirse bunu doğrudan değil geçmiş hükümdarlardan örnekler vererek yapmaları söylenirdi. Nedimlerin kıyafetleri zamana ve diğer şartlara göre farklılık taşırdı. Hilâl es-Sâbî genel olarak münâdeme kıyafetinin altın işlemeli sarık, iç elbisesi, "mübettana" denilen bir tür üst elbisesi ve önu açık cübbeden oluştuğunu söyler, ayrıca süslerle güzel kokudan bahseder (*Rûsûmü dâri'l-hilâfe*, s. 96). İbnü'n-Nedîm *el-Fihrist*'te (s. 157 vd.) nedimlerle ilgili âdâb, usul ve menkabeleri ihtiva eden eserler için bir bölüm ayırmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sire*², III-IV, 229; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 173 vd.; Câhiz, *et-Tâc fi ahlâki'l-mülûk* (nşr. Ahmed Zeki Paşa), Kahire 1332/1914, s. 21, 22, 23, 24, 25-26, 27, 28, 29, 30, 31 vd., 41 vd., 71 vd.; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb* (nşr. Yûsuf Es'ad Dâğır), Kum 1984, I, 267 vd.; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 157 vd.; Ebû Mansûr es-Seâlibî, *Şimârü'l-kulûb* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhim), Kahire 1985, s. 182-183; a.mlf., *Âdâbü'l-mülûk* (nşr. Celîl el-Atıyye), Beyrut 1990, s. 146 vd.; Ali b. Rezin el-Kâtib, *Âdâbü'l-mülûk* (nşr. Celîl el-Atıyye), Beyrut 2001, s. 114 vd.; Hilâl b. Muhassin es-Sâbî, *Rûsûmü dâri'l-hilâfe* (nşr. Mîhâil Awwâd), Beyrut 1406/1986, s. 96; Keykâvus b. İskender, *Kabusname* (trc. Mercimek Ahmet, nşr. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul 1974, s. 270-274; Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme* (nşr. Mehmet Altay Köymen), Ankara 1999, s. 64-65, metin, s. 94-96; Râvendî, *Râhatü's-sudûr* (Ateş), II, 374 vd.; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, VI, 146 vd.; Koçi Bey, *Risâle*, İstanbul 1303, s. 31; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hiżânetü'l-edeb*, IV, 304; M. Manazir Ahsan, *Social Life Under the Abbasids*, London 1979, s. 56; Pakalın, II, 583, 667; J. Sadan, "Nedîm", *El²* (İng.), VII, 849-852; Nebi Bozkurt, "Eğlence", *DİA*, X, 485.

NEBİ BOZKURT

NEDİM

(ندیم)

(ö. 1143/1730)

Divan şiirinde
kendi adıyla anılan
bir tarz ortaya koyan şair.

İstanbul'da muhtemelen 1092 (1681) yılında doğdu. Adı Ahmed'dir. Babası, Sultan İbrâhim devri kazaskerlerinden Merzifonlu Mustafa Muslihüddin Efendi'nin oğlu Kadı Mehmed Efendi, annesi, İstanbul'un fethinden itibaren devlet hizmetinde bulunan Karacaefebizâdelere ailesinden Sâliha Hatun'dur. Dedesi bazı çirkin lakapları yüzünden Mülakkab Mustafa Efendi diye tanındığı için Nedîm'den de zaman

zaman Mülakkabzâde diye bahsedilmiştir (Ali Canip, *TM*, I [1925], s. 174). Aile çevresinde iyi bir eğitim gördü. Dönemin klasik ilimleri yanında Arapça ve Farsça öğrendi. Tahsilini tamamladıktan sonra Şeyhülislâm Ebezâde Abdullah Efendi'nin de bulunduğu bir heyet tarafından yapılan imtihanda hariç medresesi müderrisliğini elde etti. III. Ahmed döneminin (1703-1730) başlarında şiirleriyle tanınmaya başlayan Nedîm daha sonraki yıllarda bazı devlet adamlarının yakın çevresine girdi, kendilerine kasideler sunarak dostluklarını kazandı. Özellikle Lâle Devri'nin ünlü veziri Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa'nın hemen her faaliyeti için devrin diğer şairleri gibi Nedîm de kıta ve kasideler yazdı; paşa da kendisini daima gözetip kolladı. Kütüphanesinin hafız-ı kütüblüğünü yaptığı İbrâhim Paşa tarafından kurulan tercüme heyetlerinde görev alan Nedîm meslek hayatında da çabuk ilerledi, 1138'de (1726) hariç medresesi müderrisliğinden Mahmud Paşa Mahkemesi nâibliğine getirildi. 1139'da (1727) Molla Kırîmî Medresesi'nde, 1140'ta (1728) Nişancı Paşa-yı Atık Medresesi'nde görev yaptı. Bir yıl sonra Sahn-ı Semân medreseleri müderrisliğine yükseldi (*Râmiz ve Âdâbü Zurafâ'sı*, s. 276). Lâle Devri'yle birlikte Nedîm'in de sonunu hazırlayan Patrona Halil İsyanı patlak verdiğinde Sekban Ali Paşa Medresesi'nde müderristi.

Nedîm'in ölüm sebebi hakkında değişik rivayetler vardır. Hem yaratılıştan hassas olması hem de ailede yaşanan olaylar onun üzerinde sürekli korku hali (illet-i vehîme) bırakmıştır. Dedesi Mülakkab Mustafa Muslihüddin Efendi'nin linç edilmek suretiyle öldürülmesi aileyi derinden sarsmıştı (Avşar, sy. 12 [2002], s. 156). Kaynaklarda şairin, Patrona Halil İsyanı'nı takip eden günlerde "illet-i vehîme"den veya içkiye düşkünlüğü ve afyon kullanması yüzünden titreme hastalığından öldüğüne dair bilgiler yer alır (Ali Canip, *TM*, I [1925], s. 181). Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin ise Nedîm'in ihtilâl esnasında korkudan evinin damına çıktığını ve oradan düşerek öldüğünü söyler (*Mecelletü'n-nişâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 421^a). Herhalde Nedîm'in isyan sırasında yaşadığı ruh hali onu ölüme götürmüştür (Avşar, sy. 12 [2002], s. 158). Ali Canip Yöntem'in bulup yayımladığı (*TTK Bildiriler*, III [1948], s. 109-121), Nedîm'in terekesine dair kasam hücceti sûreti 15 Rebüülâhîr 1143'te (28 Ekim 1730) düzenlendiğine göre şair bu tarihten önce ölmüştür. Kabri Üsküdar Karacaahmet Mezarlığı'nın Miskinler Tekkesi kısmındadır.

Nedim'in
Karacaahmet
Mezarlığı'ndaki
kabri

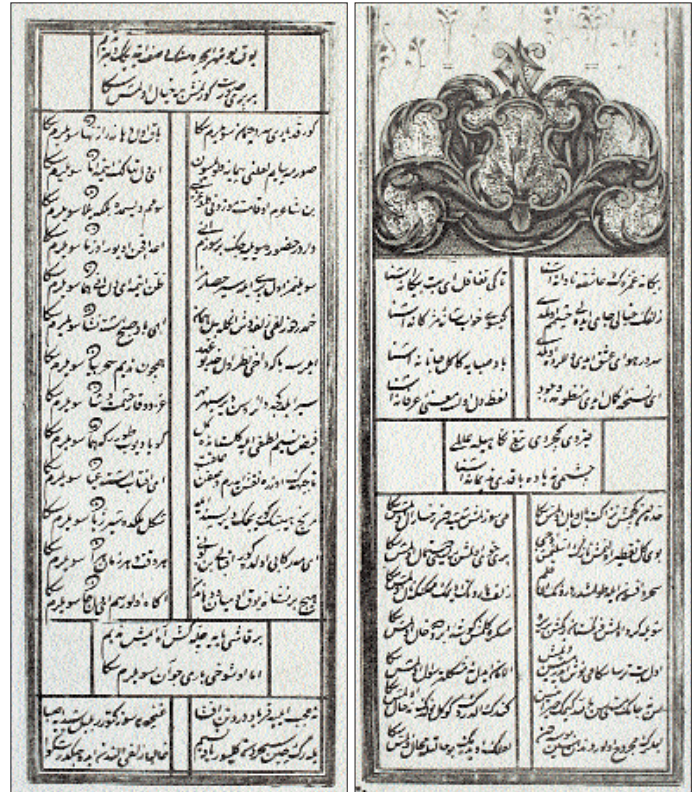
Kasidede Nef'i'nin, gazelde hikemî tarzın büyük temsilcisi Nâbî'nin etkisinin revaçta olduğu şiir ortamında yetişen Nedim çok geçmeden "Nedîmane" denilen yeni bir tarz geliştirmiştir. Bu tarzın esasını söyleyiş mükemmelliği, yerlilik arzusu ve şuh eda oluşturur. Kendisi de bir gazelinde, "Ma'lûmdur benim sühanım mahlas istemez / Fark eyler anı şehrimizin nüktedanları" diyerek üslup sahibi bir şair olduğunu ifade etmiştir (*Nedim Divanı* [haz. Muhsin Macit], s. 355). Bulduğu yeni bir imajı veya hoşuna giden orijinal benzetme unsurlarını şiirlerinde tekrar tekrar söz konusu eden Nedim'in asıl kudreti dili kullanmadaki ustalığındadır. Konuşma dilinden gelen söyleyişleri kullanmadaki dehası ve âhengi sağlama-daki titiz işçiliği onu çağdaşlarından ayırır. Kafiye, redif ve vezinde fevkalâde başarılıdır. Ara sıra Türkçe kelime ve eklerle yaptığı kafiyelerdeki âhenk ve tabiiilik daha önceki şairlerde az rastlanan bir husustur. Aruzun mûsikisini yakalayarak onu âdeta bir âhenk unsuru olarak kullanması şiirlerine bestelenmeye elverişli bir yapı kazandırmıştır. Nitekim yaşadığı dönemden başlayarak musammatları, gazelleri ve şarkıları çokça bestelenmiştir. Enfî Hasan Ağa, Nedim'in şiirlerine beste yapan bestekârlardan biridir. Musahipzâde Celâl'in *Lâle Devri Opereti* için bestelenen yirmi sekiz şiir de bunlardandır (Yenigün, III/1 [1961], s. 39-41).

Onun şiirlerindeki önemli özelliklerden biri de yerlilik merakıdır. Divan şiirinde Necâtî Bey'le belirginleşen, Bâkî ve Şeyhülislâm Zekeriyyâzâde Yahyâ gibi şairlerin eserlerinde mükemmelleşen mahallîleşme akı-

mının XVIII. yüzyıldaki en büyük temsilcisi Nedim'dir. İfade ve üslûpta halk edebiyatına yakınlaşması, gerçek hayattan alınan unsurları kullanması, günlük dilden gelen deyimlere yer vermesi, yerlilik arzusunu gösteren unsurlar olarak değerlendirilmektedir. XVIII. yüzyılda halk şiiri ve divan şiiri arasında görülen nisbî yakınlaşmada onun hece vezniyle yazılmış iki koşmasının önemli yeri vardır. Ancak şairin en dikkate değer yanı şiirlerinde İstanbul hayatından sah-

neler sunmuş olmasıdır. Özellikle İbrâhim Paşa'nın imar faaliyetleri ve eğlence hayatıyla ilgili mekânlarla mesire yerlerini yeniden düzenleme çalışmaları, devletin barış ve istikrarı sağlayıp sanat alanlarına yönelmesi gibi gayretler ve Sâdâbâd eğlenceleri Nedim'in şiirlerine yansımıştır. Onun şiirlerinde çağının değişik hayat sahaneleri ve tipleri de öne çıkarılarak anlatılmıştır (Kortantamer, bk. bibl.). İbrâhim Paşa'nın İstanbul ve Nevşehir'de yaptırdığı mimari eserler için manzum tarihler düşüren Nedim devriyle özdeşleşen bir şair olarak bilinir. Aynı muhitte yaşayan ve dönemin havasını onunla birlikte teneffüs eden pek çok şair olmasına rağmen Lâle Devri'nin ruhunu onun kadar eserine yansıtan olmamıştır. Nedim, Osmanlı kültür ve sanat hayatında Lâle Devri'nde gerçekleştirilmeye çalışılan hamleyle şiirleriyle ayrı bir değer katmıştır. Onun şiirlerinde Türkçe'nin güzelliği, Osmanlı zevk ve yaşama üslûbunun nahif çizgileri görülmektedir. Daha önceki şairlerin tasavvufî derinlik ve zihni tasarruflara dayalı ustalık merakları yerine her şeyin kendiliğinden olduğu intibahı veren bu üslup nazirelerinde, tahmîs ve taştırlarında daha açık biçimde görülür.

Nedim başta Fuzûlî olmak üzere pek çok şaire nazire söylemiş, bu arada Ali Şir Nevâî'nin bir gazelini tanzîr etmiştir. Râzî,

Divân-ı Nedim'in ilk iki sayfası (TSMK, Hazine, nr. 1000)

Nedim
Divanı'nın
kapağı
(İstanbul 1340)

Neşâtî, Ahmed Çelebi Dede ve Tıfî Ahmed Çelebi'nin gazellerine tahmîs, Nedîm-i Kadîm ile İzzet Ali Paşa'nın şiirlerine taştîr yazmış, Enverî, İbrâhim Paşa ve Sultan Ahmed'in mısra ve beyitlerini tazmin etmiştir. Kasidede Nef'î'yi, gazelde Bâkî ve Yahyâ'yi beğendiğini ifade eder. Mesnevi tarzında Nev'îzâde Atâî'yi, rubâide Azmîzâde Mustafa Hâletî'yi önemli birer isim kabul eden Nedîm (*Nedim Divanı* [haz. Muhsin Macit], s. 2) kasidelerinde Nef'î'nin, gazelde Bâkî'nin mirasçısı sayılabilir. Divan edebiyatı geleneği içerisinde belirginleşen bütün arayışlar, tecrübeler, hatta genelleşmeyen denemeler Nedîm'in dikkatini çeker. Şuh ifadeleri, biraz serbestçe söyleyişi ve mahallî kalışıyla divan şiirine getirdiği yenilik asırlarca süren dağınık tecrübelerin somutlaşması gibidir (Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 83; Mazıoğlu, s. 32). Divan şiirinde hep hayalî ve mücerret kalan pek çok mecaz, teşbih ve çağrışım onun şiirinde somutlaşır. Sevgili artık zihinlerde değil sokakta veya şairin karşısındadır. Âşık ile mâşuk senli benli, aşk daha beşerî ve mücessemdir.

Yaşadığı dönemden itibaren etrafında takipçileri görülen Nedîm'in tesiri birkaç nesle intikal etmiştir. Onun yeni sesi, edası daha hayattayken devrinin şair ve tezkirecileri tarafından farkedilmiştir. Eserini 1134'te (1722) tamamlayan Sâlim'in, Nedîm'i "tâze-zebân" sıfatıyla nitelendirmesi dikkate değer bir husustur (*Tezkire*, s. 664-665). Safâî Mustafa Efendi'den başlayarak (*Tezkire*, vr. 191^a) Nedîm'in biyografisine yer veren bütün kaynaklar onun önde gelen şairlerden biri olduğunu vurgular. Râşid ve Âsım gibi vak'anüvis-şairler ise Nedîm'i takdir etmekle kalmayıp şiirlerini tanzîr etmişlerdir. XVIII. yüzyıl şairlerinden Kâmî, Neyfî, Âsım, Âtıf, Râşid, İzzet Ali Paşa, Seyyid Vehbî, Mustafa Sâmi, Kelîm, Şeyh Galib ve Pertev'in de Nedîm'e nazîreleri vardır (Ali Canip, *TTK Bil-*

diriler, III [1948], s. 109-121). XIX. yüzyılın ilk yarısında Nedîm'in en büyük takipçileri Enderunlu Vâsîf ile Tanzimat dönemi şairlerini de etkileyen Leskofçalı Galib'dir. Nâmık Kemal, Nedîm'i Türk dilinin en büyük şairi sayar (Yetiş, bk. bibl.). Tefvîk Fikret de onun şair portresini bir şiirinde anlatır (*Rübâb-ı Şikeste*, s. 406).

1. Dünya Savaşı'nın özellikle aydınlar arasında meydana getirdiği ruhsal çöküntü ortamında yayın hayatına giren *Şair Nedim* adlı mecmuada şairin edebî kişiliğinin ortaya çıkmasında eserleriyle katkı sahibi olan Ahmed Refik ile Ali Canip gibi yazarların imzaları vardır. Aynı dönemde neşir hayatını devam ettiren *Millî Mecmua* bir Nedîm nüshası yayımlamıştır. Yahya Kemal ve Mehmed Hâlid'in *Dergâh*'ta Nedîm'e dair yazıları yanında Ahmed Hâşim de Halil Nihat'ın (Boztepe) *Nedim Divânı*'nı neşri üzerine (1338-1340) bir yazı kaleme almıştır (bk. bibl.). Ayrıca Yahya Kemal'in Lâle Devri ve İstanbul'a dair yazdığı şiirlerinde benimsediği söyleyiş tarzı ve sohbetlerinde ortaya koyduğu görüşler Nedîm'in anlaşılmasında etkili olmuştur (Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, s. 169-173). Halit Fahri'nin (Ozansoy) *Nedim* (İstanbul 1932), Faik Âli'nin de (Ozansoy) *Nedim ve Lâle Devri* (Ankara 1969) adlı oyunları onun halk arasında tanınmasında etkili olmuştur. Ahmet Kabaklı'nın *Şâir-i Cihan Nedim* adlı bir senaryosu bulunmaktadır.

Eserleri. 1. *Divan*. Bilinen en eski tarihli nüshası 1149'da (1736) istinsah edilmiş olup Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. Y13). Eserin yurt içinde ve yurt dışındaki kütüphanelerde kırk beş kadar nüshası tesbit edilmiş olup Halil Nihat tarafından istinsah edilip Ahmet Süheyl Ünver tarafından tezhiplenen bir nüshası Millî Kütüphane'dedir (nr. A.3220). Eski harflerle üç defa basılan divanın (Bulak, ts.; İstanbul 1291; haz. Halil Nihat, İstanbul 1338-1340) ilk iki baskısı oldukça eksiktir ve yanlışlarla doludur. Halil Nihat, divanı yayıma hazırlarken matbu iki nüshanın yanı sıra yirmi yedi yazma nüshasını kullanmıştır. Abdülbaki Gölpinarlı, özel kütüphanesinde bulunan ve daha sonra Mevlânâ Müzesi'ne intikal eden bir nüsha ile Halil Nihat neşri kullanarak divanı yeni harflerle yayımlamış (İstanbul 1951), ikinci baskıda (İstanbul 1972) Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı (Hâlet Efendi, nr. 763) mecmuada farklı beyitleri de ilâve etmiştir. Muhsin Macit, eserin bilinen bütün yazma nüshalarını değerlendirmek suretiyle divanın

tenkitli metnini doktora tezi olarak hazırlamış (1994, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), daha sonra da bu metnin popüler neşri yapmış (bk. bibl.). Ömer Yaraşır da doktora tezi olarak divanın tahliini yapmıştır (bk. bibl.). Klasik divan terbiğine uyan Nedîm divanında kırk dört kaside, seksen sekiz kıta, üç mesnevi, bir terkibibend, bir terciibend, iki mütekerrir müseddes, bir tardiyye, beş tahmîs, bir muhammes, otuz üç murabba, iki koşma, 166 gazel, iki müstezad, on bir rubâî ve yirmi üç müfred ve matla', beş Arapça, otuz dokuz Farsça şiir yer almaktadır. 2. *Sahâifü'l-ahbâr*. Lâle Devri'nde kurulan tercüme heyetlerinde görev alan Nedîm, IV. Mehmed'in müneccimbaşısı Derviş Ahmed Efendi'nin *Câmî'u'd-düvel* adlı Arapça eserini *Sahâifü'l-ahbâr* ismiyle Türkçe'ye çeviren komisyonda da yer almış, İbrâhim Paşa'ya sunulan bu çeviri basılmıştır (I-III, İstanbul 1285). 3. *Aynî Tarihi*. Bedreddin el-Aynî tarafından yazılan *'İkdü'l-cümân* adlı İslâm tarihi Nedîm'in de içinde bulunduğu tercüme heyetince çevrilmişse de onun hangi bölümleri tercüme ettiği bilinmemektedir. Nedîm'in bunlardan başka Şehid Ali Paşa'ya mülemma' tarzında bir dilekçesi (Kürkcüoğlu, bk. bibl.), İzzet Ali Paşa'nın şaka yollu mektubuna

Şair Nedim mecmuasının ilk sayısının iç kapağı (İstanbul 1918)

mensur cevabı (*Nedim Divanı* [haz. Halil Nihad], s. 223-227), *Safâi'nin Tezkire'sine* takrizi (a.g.e., s. 253) ve *Münşeât-ı Azî-zîyye'de* yer alan (İstanbul 1286, s. 45-46), kime yazıldığı tesbit edilemeyen bir mektubu bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Nedim Divânı (haz. Halil Nihad [Boztepe]), İstanbul 1338-40, s. 223-227, 253; *Nedim Divanı* (haz. Abdülbaki Gölpınarlı), İstanbul 1951, s. 44-47; *Nedim Divanı* (haz. Muhsin Macit), Ankara 1997, hazırlayanın girişi, s. XXVIII-XXXI; *Safâi, Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549, vr. 191^a; *Sâlim, Tezkire*, İstanbul 1315, s. 664-665; *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı: İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük* (haz. Sadık Erdem), Ankara 1994, s. 276; *Müstakimzâde, Mecelle-tü'n-nişâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Eendi, nr. 628, vr. 421^a; Ahmed Refik [Altınay], *Âlimler ve Sanatkarlar*, İstanbul 1924, s. 276-301; *Kemâl Edip Kürçüoğlu, "Şair Nedim'in Bir Arz-ı Hâli"*, 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 317-324; *Ahmet Hamdi Tanpınar, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul 1956), İstanbul 1982, s. 83; a.mlf., *Edebiyat Üzerine Makaleler* (haz. Zeynep Kerman), İstanbul 1977, s. 169-173; *Hasibe Mazzoğlu, Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik*, Ankara 1957, s. 32-64, 80; *Yahya Kemal Beyatlı, Edebiyâta Dâir*, İstanbul 1984, s. 66-68; *Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste* (haz. Asım Bezirci), İstanbul 1984, s. 406; *Nedim-i Kadim ve Divançesi: İnceleme-Tenkidli Basım* (haz. Osman Horata), Ankara 1987, hazırlayanın girişi, s. 1, 33; *Kâzım Yetiş, Nâmuk Kemâl'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, İstanbul 1989, s. 19, 269, 276; *Ahmet Hâşim, Bütün Eserleri III: Gurabahane-i Lakkakan / Diğer Yazıları* (haz. İnci Enginüz – Zeynep Kerman), İstanbul 1991, s. 155; *Tunca Kortantamer, Eski Türk Edebiyatı: Makaleler*, Ankara 1993, s. 337-390; *Kemal Silay, Nedim and the Poetics of the Ottoman Court: Medieval Inheritance and the Need for Change*, Bloomington 1994, s. 39-61; *İskender Pala, Nedim*, İstanbul 1999, s. 7-12; *Ömer Yaraşır, Nedim Divânı'nın Tahlihi* (doktora tezi, 1996), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. XI, ayrıca bk. tür.yer.; *Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Sâdâbâd Şâirleri"*, *YM*, II/34 (1918), s. 146; *Ali Canip [Yöntem], "Nedim'in Hayatı"*, *TM*, I (1925), s. 173-184; a.mlf., "Nedim'in Hayatı ve Çağdaşlarının Üstündeki Tesirleri", *TTK Bildiriler*, III (1948), s. 109-121; *Nazif Hoca, "Nedim'in Bizzat Yazdığı İddia Edilen Bir Divanı Hakkında"*, *TD*, XI/15 (1960), s. 143-148; *Hayri Yeniğün, "Nedim'in Şiirlerinden Beste Yapanlar-IV: Suphî Ezgi"*, *TY*, 5. seri: III/1 (295) (1961), s. 39-41; *Mehmed Çavuşoğlu, "Nedim'e Dair"*, *TDL*, LII/426 (1987), s. 331-344; *Günay Kut – Hatice Aynur, "Damat İbrahim Paşa'nın İstanbul'da Yaptığı Çeşmelelerin ve Sebillerin Kitabeleri"*, *MCTAD*, sy. 7 (1993), s. 393-422; *Mustafa İsen, "Divanlarda Heceyle Yazılmış Şiirler"*, *TKA*, XXIX/1-2 (1993), s. 204-233; *Ziya Avcı, "Bir Başka Yönden Nedim"*, *Türk-lük Bilimi Araştırmaları*, sy. 12, Niğde 2002, s. 155-170; *Osman Horata, "Lâle Devri'nde Bir Sa-fevî Elçisi: Murtaza Kulu Han (Namî) ve Ona Yazılan Nazîreler"*, *JTS*, XXVII/2 (2003), s. 253-259; *Fevziye Abdullah Tansel, "Nedim"*, *İA*, IX, 169-174; *Franz Babinger, "Nedim"*, *EL²* (İng.), VIII, 1.

MUHSİN MACİT

NEDİM, Muhammed b. İshak

(bk. İBNÜ'n-NEDİM).

NEDİM-i KADİM

(نديم قديم)

(ö. 1081/1670)

Divan şairi.

XVII. yüzyılın ilk çeyreği içinde İstanbul'da doğdu. Asıl adı Mehmed'dir. Meşhur divan şairi Nedim'den ayırt edilmesi için "Kadim" lakabıyla anıldı. Babasının berber olduğu belirtilmektedir. Şeyhülislâm Ebû Saîd Mehmed Efendi'ye mülâzım olduktan sonra müderrisliğe başladı. Uzun yıllar çeşitli medreselerde müderrislik yaptı (Şeyhî Mehmed Efendi, vr. 291^b; Uşşâkizâde İbrâhim, vr. 202^b). 1064'te (1654) 40 akçe ile Cenâbî Efendi Medresesi'nde bulundu. Ardından Sâdî Efendi (1068/1657), Süleyman Subaşı, Nişancı Paşa-yı Atık, Beşiktaş'taki Sinan Paşa ve Rüstem Paşa medreselerinde görev yaptıktan sonra 1076'da (1665) Sahn-ı Semân Medresesi müderrisliğine yükseldi. 1079'da (1668) 60 akçe ile tayin edildiği Zal Mahmud Paşa Medresesi müderrisliğinde iken Safer 1081'de (Haziran 1670) vefat etti. Ölüm tarihi yanlışlıkla Mehmed Âsım tezkiresinde 1080 (vr. 45^a), *Sicill-i Osmânî*'de 1108 (1696) (IV, 549) olarak gösterilmiştir. Rüşdî onun ölümüne, "Gitti bir fâzil dediler fev-tinin târîhinü / Sahn-ı cennette Nedimâ ol nedim-i kudsiyân" beytini tarih düşürmüştür. Kabrinin bugün ortadan kaldırılmış olan Beyoğlu'ndaki Ayas Paşa Mezarlığı'nda olduğu kaydedilir (Tuman, II, 1042). Kaynaklarda zeki, nüktedan, hoşsohbet, zarif ve devlet erkânının meclislerinde seçkin yer edinmiş bir şahsiyet olarak tanıtılan Nedim rahatına ve zevkine düşkün rindmeşrep bir şairdir.

Güftü, Nedim-i Kadim'i ağır bir dille hicvederse de kendisini Tarzî, Şehrî ve Nâîlî ile birlikte dönemin şairlerinin ileri gelenleri arasında gösterir. Safâi de onun sade ve zarif diliyle gerek nazım gerek nesirde devrinin önde gelenlerinden biri olduğunu belirtir (*Tezkire*, vr. 248^b). Uşşâkizâde İbrâhim (*Şekâiku'n-Nu'mâniyye Zeyli*, vr. 203^a) ve Şeyhî Mehmed Efendi (*Vekâyü'l-fuzalâ*, vr. 292^a) şiiir ve inşâda vukufunun tartışılmaz olduğunu, üslûbunun göre hoş geldiğini yazar. Nedim-i Kadim ile Nedim arasında bazı araştırmacılar benzerlik görürse de her iki şairin eserleri incelendiğinde

benzeyen yanlarının fazla olmadığı ortaya çıkar.

Nedim-i Kadim'in ilk planda dikkati çeken kısa kasideleri biri dışında devrin şeyhülislâmlarına sunulmuştur. Klasik bir divanda bulunması gereken tevhid, münâcât, na't gibi dinî şiirler onun divançesinde yoktur. Şairliğinin odak noktasını kasidelerinden çok gazelleri oluşturur. Şiirleri nazım tekniği bakımından oldukça kuvvetlidir. Genellikle redif kullanmayı ve dolgun kafiyeleri tercih etmiştir. Rediflerinde Türkçe kelimeleri seçmiş olması şiirindeki sadeliği ve akıcılığı arttıran bir husustur. Nedim-i Kadim'de, XVII. yüzyılın diğer şairlerinde olduğu gibi sebki Hindî etkisiyle söylenmiş, geniş bir duygu ve hayal dünyasıyla yüklü beyitlere rastlamak mümkündür. Onun sanatının en önemli özelliği, duygu ve hayal derinliğinden ziyade bunları sade ve külfetsiz bir şekilde ifade etmesidir. Söz ve mâna sanatlarına fazla il-tifat etmeyerek duyguyu ön plana almış ve duygularını zarif bir dille ifade etmeyi amaçlamıştır. Nedim-i Kadim her şeyden önce bir aşk şairidir. Divançesinde şarap ve eğlence meclisi vasfında söylenmiş beyitlere çok seyrek rastlanır. Rindlik vadisinde o Bâkî, Şeyhülislâm Zekeriyâzâde Yahyâ ile gelişerek XVIII. yüzyılın Nedim'ini yetiştiren bir çizgi üzerinde yer almış ve bu tarzda yapıcı olmaktan ziyade izleyici olmuştur. Fazla velûd olmadığından devrinin büyük şairleri seviyesine çıkamamakla birlikte güzel gazelleriyle döneminde şö-hrete kavuşmuş ve şöhreti daha sonraki asırlarda da devam etmiştir.

Nedim-i Kadim'in tek eseri toplam 500 beyit civarındaki şiirlerini ihtiva eden divançesidir. Kaynaklarda üç dilde yazdığı şiirleri olduğu belirtilmekle birlikte onun Türkçe dışında yazdıklarından elde bulunanlar Farsça bir kıta ile birkaç matla'dan ibarettir. Divançenin çeşitli mecmualar içerisinde yedi nüshası tesbit edilmiştir (TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1639/2, vr. 44-57; İÜ Ktp., TY, nr. 462/7, vr. 163-182; 5562/4, vr. 92-103; 5537/9, vr. 175-184; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3405/3, vr. 28-33; AÜ DTCF Ktp., II. Saip Kitaplık-ları, nr. 3471; British Museum, Add. nr. 7933, vr. 1^b-15^b). Bunlardan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki nüsha şairin ölümünden on yıl sonra istinsah edilmiş güvenilir bir nüshadır. Halil Nihat Boztepe'nin yayımladığı *Nedim Divânı* adlı eserinin sonunda yer alan eski harfli divançenin (İstanbul 1338-1340, s. 330-347) Halil Nihat Bey'in şahsî kütüphanesindeki bir yazmaya dayandığı anlaşılmaktadır. Divan-